

İSTANBUL YAHYA KEMAL ENSTİTÜSÜ NEŞRİYATI

İSTANBUL YAHYA KEMAL ENSTİTÜSÜ
MECMUASI
V

BİR MEDENİYETİ YORUMLAMAK

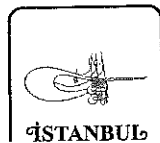
ÖLÜMÜNÜN 50. YILINDA

Yahya Kemal Beyatlı

SEMPOZYUMU

03 - 07 KASIM 2008

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Kâzım YETİŞ

- Kaynakça**
 Aktas, Serif (2006), "Millî Edebiyat Dönemi (1911-1923)", *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3, İstanbul, KTBY
 Beyalü, Yahya Kemal (1985), *Eski Şiirün Rüzgârıyla*, İstanbul, İstanbul Feth Cemiyeti Yahya Kemal
 Enstitüsü Yayını
 Beyalü, Yahya Kemal (1988), *Rubâailer ve Hayvan Rubâailerini Türkçe Söyleyiş*, İstanbul, İstanbul
 Feth Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayını
 Beyalü, Yahya Kemal (1993), *Kendi Gök Kubbeimiz*, İstanbul, İstanbul Feth Cemiyeti Yahya Kemal
 Enstitüsü Yayını
 Beyalü, Yahya Kemal (1997), *Bimemiş Şiirler*, İstanbul, İstanbul Feth Cemiyeti Yahya Kemal
 Enstitüsü Yayını
 Garipci, Cefar (2006), "Yankasız Yönelişler: Nev-Yunanlar ve Nâyiler", *Türk Edebiyatı Tarihi*, 3,
 İstanbul, KTBY
 Kaplan, Mehmet (1991), *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 3-Tip Tahillleri*, İstanbul, Dergâh
 Yayınları
 Tanpınar, Ahmet Hamdi (1995), *Yahya Kemal*, İstanbul, Dergâh Yayınları
 Tanpınar, Ahmet Hamdi (1998), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul, Dergâh Yayınları
 Yetiş, Kazım (1998), *Yahya Kemal I- Hayatı*, İstanbul, İstanbul Feth Cemiyeti Yahya Kemal
 Enstitüsü Yayını
 Yetiş, Kazım (2007), *Dönemler ve Problemler Ayınsında Türk Edebiyatı*, İstanbul, Kitabevi

YAHYA KEMAL, MODERNİTE VE KENTTE YÜRÜMEK

Seval ŞAHİN*

Bir kenti anlamlandırmaya çalışmak, bu anlamlandırmada izlerden yola çıkarak onu tanımlama gayretinin kendisini de bir sorun hâline getirmek o kenti bir kitap gibi okumaktan farklıdır. Kent böylece bir metne dönüşür.

Yahya Kemal söz konusu olduğunda ilk akla gelen unsurlardan biri neredeyse onunla özdeşleşmiş olan İstanbul'dur. İstanbul bir ruh ikliminin abengiyi onun eserine giret ve giretken de bir metin hâlini alır.

Yahya Kemal'in yaşadığı coğrafyayı anlamlandırılması için "bir iklimin manzarası, mimarisi ve halkı arasında hâlis ve tam bir ahenk" olması gerekir. (Beyalü, 1999: 10) Bu ahenk, vatan tablosunu oluşturur ve söz konusu vatan tablosu aynı zamanda onun şehir tablosudur. İstanbul bunun en canlı örneğidir. Fakat Yahya Kemal için İstanbul'un her köşesi bu vatan tablosuna sahip değildir. *Aziz İstanbul*, onun yürüttüğü ve yürütken anlamlandırabildiği vatan tablosudur.

İstanbul'un fethi ve Türkler tarafından yeniden imar edilmesi Yahya Kemal açısından sadece Türk tarihi için değil estetik ve kültürel için de bir dönüm noktasıdır. Fethinden sonra imar edilen semtlerden Eyüp, Üsküdar ve Boğaziçi özellikle önemlidir. Çünkü bu semtler şehre ayrı bir ruh vermişlerdir. Yahya Kemal buralarda dolaşırken salt bir dolaşma içinde değildir. Dolaşırken bir taraftan da şehrin kendisine verdiği izlerden yola çıkarak şehri okumaya başlar. "Türk İstanbul" adlı makalesi bu şehri okumalarının sonucudur. Bu makalede onun sadece tarih bilgisiyle yetinmediğini ruhu olan semtlerin ruhunu duyurmasına çalıştığı da görülür. Nitekim bu makalede, Türklerin, Malazgirt Savası ile Anadolu'ya girdikten sonra Türk tarihini başladığını vurgulayacaktır. İstanbul'un fethini ise bu tarihin tanımlanması ve buradan doğan medeniyetin timsali olarak görür.

Yahya Kemal'in kenti okuması daha önce kent okumalarıyla dikkat çeken Charles Baudelaire ve Edgar Allan Poe'dan oldukça farklıdır. Walter Benjamin, Baudelaire'in Paris'i okuyuşunda alt sınıfları ve insanları görmek istemedikleri unsurları öne çıkarır. Çöpler, serseriler, fahişeler Baudelaire'in kendidir. Kenti de onlar üzerinden okuyarak anlamı buralarda bulmaya çalışır. Yaşamın tek diuze gittiği yerler değildir Baudelaire için kentin anlam kazandığı yerler. Poe için ise *Kalabalıkların Adamı* (Poe, 2002: 299-306) hikâyesinin anlatıcı kahramanının pencereden gördüğü insanlara baktığı ve oradan kenti okumaya çalıştığı görülür. Yahya Kemal'in kent okuması ise Üsküdar, Eyüp, Anadoluhisar, Rumelhisar gibi tarihî semtler üzerinden şekillenir. Yahya Kemal'in ruhu olduğunu söylediği bu semtlerde İstanbul'u fetheden ve imar edenlerin ruhları dolaşırken yaşayanlar rahatsız etmez. En azından Yahya Kemal öyle düşünmez. Baudelaire ve Poe'nun hortlakları onda yoktur. O, hortlak yaratmak yerine İstanbul'un bahlı tarzda imar edilmiş Şişli, Kadıköy ve Beyoğlu semtlerini hortlak yapar. Eyüp bir ölümlü semti olmıştır ama bu ölümlü semti insanları rahatsız etmez. Yenilik adı verilen canavar bu ruhları rahatsız eder. Bu semte İstanbul'u fethedenlerin ruhlarının dolaştığını mezar taşlarından görür. Mezar taşlarını okumak değildir sadece Yahya Kemal için kenti okumak; mezar taşlarının üzerindeki ruhların hâlesini ve bu hâleyle kuşatan şehri dolaşırken kafasında sürekli yeniden ve hep yeniden canlandırdığı İstanbul'un fethi görüntüleri vardır. O, kente yürüten Yeniverler de onunla birlikte kılıçlarını kuşanarak yürümektedirler sanki. Özellikle şehrin işgal edildiği Mithareke günlerinde kentteki yürümelemleri de bu fethin anını kafasında sürekli canlandırmak içindir. Bu anı kafasında canlandıran bir yandan da Türklerin imar ettikleri İstanbul'un mimarisinden bu yansımaları okur.

*Yard. Doç. Dr. Mimar Şühan Güzel Sanatlar Üniversitesi
 1. Aynalı bülge için bk. Walter Benjamin (2004), "Charles Baudelaire: Kapitalizmin Yüceliş Çağında Bir Lirik Şair",
Pasajlar, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 108-201.

Yahya Kemal için "yeni", kente yansıyan geniş caddeler ve her şeyin birbirine benzemesinin yeknesaklığıdır. Dolayısıyla onun için yeni ve modernite arasındaki farkı gösteren şey kentün dokusudur. Fetihten sonra Türkler tarafından yeniden inar edilen ruh dolu yeniye çağrıştırmaktadır. Dolayısıyla her yeni modernite demek olmadığ gibi her modernite de yeniyi barındırmak zorunda değildir. Sonuçta yeni her şeye rağmen vardır. Aradaki fark yaşamışlıkta ve onu algılayıştadır. Moderni oluşturan "deneyim yığınlarıdır". "Modern olmak, bizlere serüven, güç, coşku, gelişme, kendimizi ve dünyayı dönüştürme olanakları vaat eden; ama bir yandan da sahip olduğumuz her şeyi, bildiğimizi her şeyi, olduğumuz her şeyi yok etmekle tehdit eden bir ortamda bulmaktır kendimizi." (Berman, 2006: 27) Örneğin Eyyüp, fetihten sonra inşa edilmiştir ama eskiye dair izleri o kadar iyi korumuştur ki şimdi ile olan ilişkinde bu izler silinmemiştir. Bu sebeple bu semtte modernitenin olmadığından söz edilemez. Tam da eski, izlerini şimdi içinde barındırabildiğinden modernite buradadır. Şimdi, bu izler üzerinde kurduğu deneyim ile moderniteyi yapar. Yeni ise bu izleri tamamen silmiştir, okunacak bir şey kalmadığından hafıza da ortadan kaybolmuş ve yerini bir canavara bırakmıştır.³

Yahya Kemal'in kent okumasındaki önemli faktörlerden biri de zamandır. Zamanın bir bütün hâlinde olduğunu söylediği kent okumalarında o, Boğaz'da, daha doğrusu suyun ve surun olduğu birçok yerde bir hâle etrafındaki zamanın içinde İstanbul'un fethini görür ki bu durum, daha sonraları öğrencisi Tanpınar'ı da çok etkilemiş olan uyumak hâlede rüya görmenin somutlaşmış şeklidir. Tabii bu uyumak hâlede rüya görme Tanpınar'da daha farklı bir şekilde gerçekleşmiştir. Galata ve Üsküdar arasındaki farklılık bu rüyada bir murakabeye dönüşür. "Günün birinde Galata'dan Üsküdar'a geçen bir yolcu bu şehrin sükkünuna dalar dalmaz, 'Bu şehirden hayat bir murakabeye benziyor.' der." (Beyatlı, 1999: 77) Böylece modernite yeni bir anlam kazanır. Mazi ve hâlin geleceğe yolculuğunda murakabenin gerçekleştirdiği yer olarak gene derinlikler ve su vardır. Yahya Kemal boşuna "Bir havuzun durgun suyuna bakarsanız içinde oraya aksetmiş hâricî bir âlemim ağaçlarını, bulutların görüşünüz. İşte Üsküdar'ın maneviyetinde İstanbul muhasarasının günleri öyle duruyor." (Beyatlı, 1999: 77) hâle gelecektir. Modern bu izleri içinde barındırır, yeni ise onları silmek için vardır. Fakat bu murakabe her şeyi kucaklayan bir şey yoktur. Aslında tarih, dil ve hâlin içinde yaşanan dönemden geleceğe doğru uzanan çizgide hâl bir strateji olarak kendini çoktan duyurmaya başlamıştır. Stratejiler, çünkü egemen olan durumu göstermektedir. Egemen olan duruma baş etmek için ise bir taktiğe ihtiyaç vardır. Bu strateji ile baş edilebilir ve mazi-hâl ve istikbali bir murakabe hâline sokmak için bir taktik geliştirmek gerekir. Taktiğin kendisini duyurduğu yerler ise sular ve surlardır. Fethin ardından hâlin zamanına gelirken kentün metninde bir alt metin gibi duran bu ögeler Yahya Kemal tarafından öne çıkarılarak alt metin olmaktan kurtarılır ve asıl metnin kendisi hâline getirilir. "Yeni" karşısında bu taktiğe gereksinim olacaktır. Böylece Yahya Kemal'in kentte yürütmesi kentli okumaya dönüşür ve yeni karşısında moderniteyi bu şekilde yaratır. Bu noktada benzer bir durumu Yahya Kemal, şiiri için de yapmıştır. Divan şiirini dönüştüren ve ona yeni bir ses getiren şiiri de bir taktik olarak ortaya çıkar: "Yahya Kemal sese dayalı bir yapı kurabilirse, bu onun şiirinin kaçtığı göklemi geçmişe bir gönderme olacaktı; çünkü, özünde bir özdeşleşimden söz edilebilirdi."

² Burada bugün kelimesi yerine şimdi kelimesini kullanıyorum, çünkü bugün, hepimizin yaşadığı bir zaman dilimine denk düşer. Şimdi ise şahsî bir şeydir, bugün içerisinde kişi tarafından anlaşılan zaman dilimine karşılık gelir.

³ Hasan Bülent Kahraman, Yahya Kemal ile ilgili kitabında modernin bir durum olduğunu söyler. "Herhangi bir zaman parçasında, herhangi bir coğrafyada yaşanan görece bir durumdur, modernlik." (Kahraman, Hasan Bülent (1997). *Yahya Kemal Kitabı* İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, s. 49.) Fakat modern olmasına rağmen geçmişe yaşayış, gelişmelerden dolayı Yahya Kemal'i modernist olarak tanımlamaz.

İkincisi, madem sesin imlediği şey gerçekliğin aşınlaşmışlığıydı, o takdirde Yahya Kemal içine itildiği, kendi iradesi dışında yaşamaya koyulduğu ve nihayet bir kültürel iklim olarak kendisinden başka birçok insana da dayatılan yeni dünyaya karşı 'o' ya da 'bir' sesi yükseltmek direnebileceğine inanıyordu." (Kahraman, 1997: 37)

Yahya Kemal için kentte izler aramak ve bu izleri okumak kentte yürütmenin asıl amacını oluşturur. Aktif hayat ile düşünülmesi hayatın 'iç içe girdiği yerlerin izlerini takip ederek oradan bir masal çıkarır. 'Hayal Şehir', 'Sessiz Gemi' ve 'Rindlerin Akşamı' ya da 'Mehlika Sultan' şiirlerinde ortaya çıkan masal da bunlarla bağlantılıdır. Var olan aktif hayat ile mazinin yarattığı ve hâlin sağladığı geleceğe uzanan düşünülmesi, düşünülmesi ve düşünülmesi muhtemel olan hayat, kent üzerinden şekillenir. Kentteki izleri İstanbul'un fethi üzerinden araması boşuna değildir. Aktif hayat ile düşünülmesi hayatın birleşimi onun "imtidâd"⁴ kelimesiyle karşılaştığında ve sanatının temelini oluşturan "ağrı"⁵ bir araya geldiğinde zaten bir fethi söz konusudur. Çünkü hâlin felâketine karşılık fethi, parlaklığı ve aydınlanılacak nesnelere gösterir. Surlar ve sular aynı zamanda akıp gitmiş olana karşılık gelen nesnelere. Bu nesnelere Yahya Kemal de "imtidâd" hâlinin salt bir alegori olarak kalmasına engel olur ve şiirlerinin özellikle de *Eski Şiirin Rüzgârıyla*'nin imgelemini oluşturur. Bu izlerden yola çıkarak dolayısıyla İstanbul gibi eski şirden yola çıkarak yazdığı şiirleri içeren kitabın adında rüzgâr olması tesadüf değildir. Rüzgâr da sular ve surlar gibi akıp gitmiş olana bir imtidâddır. İmtidâd içinde deneyim kendine böylece bir yer bulur. "Dar anlamda deneyim söz konusu olduğunda, bireysel geçmişin bazı içerikleri hafızada kolektif geçmişin içerikleriyle ilişkiye girer." (Benjamin, 1995: 120) Ancak burada şuna dikkat etmek gerekir: Yahya Kemal için kolektif geçmiş bütün bir dünyayı kapsamaz. Onun için kolektif geçmiş mülti surlarla çizilmiştir. Bu surlar içerisinde kendisi de birey olarak mülti olabildiği ölçüde vardır. Dolayısıyla onun için deneyimi sağlayan şey mülti surlarla karşı karşıya gelirdi. İstanbul onun için ne kadar Türk ise o kadar İstanbul'dur. Bunun dışındaki unsurlar Yahya Kemal'i çok fazla ilgilendirmez. Fakat bir taraftan da hızla geçmişinden ve mültülüğünden uzaklaşan bir İstanbul vardır. Bu durumda Yahya Kemal felâket karşısında rüyayı devreye sokar. Çok sıkıldığı bir günün akşamında kendisine "rüyavî bir şey" arar. Aradığı şeyi Welis'in *Zamanı Kesfemeğe Mahsus Alet* adlı eserinde bulur. Zaman makinesi üzerine kurulu bu hikâyeyi vapurda okumaya başlarken kendisi de bir rüya görür. Zaman makinesinin düğmesine basarak 15 Haziran 1595 tarihine gitmiştir. (mîladî 2187) Dışarı çıktığında kendisini akın akın yürüdüğü bir köprüünün üzerinde bulur. 1595 yılının İstanbul'unu Tabii bu ütopyada İstanbul da limanlar ve tayyareler vardır. Her şey alabildiğine mamurdur. Günlük bu ütopya içinde Yahya Kemal bir tarihçiyi, Ahmet Refik Paşa'ya raslar. Bir tayyareye binecek ve yolda konuşurlar. Yahya Kemal gördüğü terakkimin sebeplerini sorar. Paşa şöyle cevap verir: "Eftendim bu gördüğünüz terakkியat, umran, servet iki yüz almış senelik bir tekâmülün semeresidir. Ondan evvel devlet zayıf bir hâlede idi, o zamanın vatanperverleri

⁴ Burada aktif hayattan kasıt yaşanmakta olan hayattır. Düşünülmüş hayatın kasıt ise belleğin de içinde bulunduğu hatırlanmaya yöneliktir. Bu iki kavram için bk. Benjamin, Walter (1993), "Baudelaire de Bazı Motifler Üzerine", *Son Bekişte Ask* (Haz. Nurdan Gürbilek), İstanbul, Metis Yayınları, s. 116-154.

⁵ Emre Ayvaz, imtidâd kelimesini Yahya Kemal için kilit kelime olarak görür: "Kilit kelimesi 'imtidâd', çoğunlukla Yenilerin perde arkasından rahatsız edip duran bilinçsizliği oluşturan bir 'muzafer' bilincin adı olmuştur.", (Ayvaz, Emre, "Yahya Kemal'in Meleği", *Kitap-İk*, nr. 56, Kasım-Aralık 2002, s. 146) Burada Emre Ayvaz, imtidâd kelimesini lügat manasına gelen süreklilik, kesintisiz zaman anlamında kullanmaz. Yahya Kemal için bu kelimeyi zaman içinde geçmiştin şimdüyü getirecek unsuru göz önünde bulundurarak kullanır. Geçmişten şimdüyü getirecek unsuru süreklilik içinde değil seçerek doğrudan oradan var olan şimdüyü getirecek sürekliliği bozan bir şeydir. Zincirin kopuğu yerde yeniden şahıstı devreye girer ki zaten zinciri koparan da kişinin kendisidir. Muzaferiyet duygusu da buradan ortaya çıkar.

⁶ Bu konuya ilk dikkat çekken Orhan Köçak'tır. Bk. "Melihi Cevdet: İkinci Yeni'den Sonra", *Değer*, nr. 14, Temmuz-Kasım, 1990, s. 20-36. Şöyle der Yahya Kemal: "Çok görmüş geçirmiş, çok hissetmiş bir milletiz, eski şirimizde sevincin, aşkın, hasretin, hüznün hudutsuz tadları var. Yalnız ağrıların eski tadı yok; Türk zaikatı bu büyük lezzete henüz bigamedir. (...) Ağrıların tadı, işte şümin ki bundan ötesi hafız, eğlenceler, denilebilir. (...) Her türlü hisden bir tür şiir çıkarıyor, yalnız şirden de kuvvetli, dine benzeyen bir lezzet varsa ağrıların tadıdır." *Edebiyata Dair*, İstanbul, 1989, İstanbul Fevzi Çemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayını, s. 156-158.

devletin inihabatını önüne geçmek için inkılâp ikaâ ettiler. Her terakkiye mâni Abdülhamîd-i Sâni gibi bir padişahları vardı: onu hâl ettiler, dahîl gallelerle, hâncî gallelerle senelerce güleştiler.

Her şeyi yapıyor, devletin zaafına bir türlü devâ-sâz olamıyorlardı. Böylesce seneler geçti. İnkılâpçılar artık yorgun, meyns düşümler. Bir aralık içlerinden biri çıktı. Devletin derdini haber verdi. Hemen hepsi kulak kesildiler. Dertli haber veren vatanperver kâhin: Bu dert Maarif Nezaretimiz, daha doğrusu Maarifsizlik Nezaretimiz'dir, dedi. İnkılâbiyyân bu haber hakkında derhal tahkikat yaptılar. Kâhinin dediği doğru imiş, dertli dediği yerde buldular. O zamanın Maarif Nezaretini hemen ilga, yerine baştan başa yeniden müteşekkil bir nezâret ikaame ettiler." (Beyath, 1999: 101-102)

Yahya Kemal'in 1913 yılında yayınladığı bu yazı ve ütopyası ilgi çekicidir. Gelecekteki bir tarihçi ona gelecekte geçmişi anlatırken uçarak kentin izlerini gösterip maarif sayesinde her şeyin manura kavuşacağını söylemektedir. Ütopyasında zamanı temsil eden tarihcisiyle makineyi temsil eden tazyare ve kentin üzerinde dolanmaların aksışkanlığı tam da Yahya Kemal'in kent okumalarına denk düşmektedir. İstanbul'u dolandırken her yerde gördüğü İstanbul'un fehtini temsil eden sular, Hisar, Şehitlik, Eyüp, Uskûdar... Hepsi de feht sahneleriyile birleştiginde bir anlam kazamaktadır. Ütopyadaki tazyarenin yerini feht görüntüleri, tarihinin yerini ise kendisi almıştır. Şiirlerinde imgeye oranla baskın olan sesin yerini *Aziz İstanbul* kitabındaki yazılarda hiç şüphesiz imge almıştır. Bu imge içinde bir hâlde yaratarak dolanışan şair, kenti de izlerden yola çıkan bir kâhin gibi okuyarak bir "hayal şehre" dönüştürmeye çalışır. Bu şehirden Yahya Kemal bir "hayal beste" duyuyor gibidir:

*Dahre aksentiriyor, gerçi, büyük mînâti;
Bu eserler seni göstermeğe kâfi diyemem.*

*Sî're aksentirebilseydin eğer, dinlerdin,
Yüz feht şî'ri, okundukça, çelik tellerden.*

*Resme aksentirebilseydin eğer, ömrünce,
Ebedî cedleri karşında görürdin canlı.*

*Gönül isterdi ki mâzîni dirtilen san'at,
Sana tarihini her lâhza hayal ettirsin. (Beyath, 1967: 39)*

Kaynakça

- Ayvaz, Emre (2002), "Yahya Kemal'in Meleği", *Kitap-ık*, nr. 56, Kasım-Aralık
- Benjamin, Walter (1995), "Baudelaire'de Bazı Motifler Üzerine", *Son Bakışta Aşk*, (Haz. Nurdan Gürbülke), İstanbul, Meis Yayınları
- Benjamin, Walter (2004), "Charles Baudelaire: Kapitalizmin Yükseliş Çağında Bir Lirik Şair", *Pasajlar*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- Berman, Marshall (2006), *Kat Olan Her Şey Baharlagıyor*, İstanbul, İletişim Yayınları
- Beyath, Yahya Kemal, (1999), *Aziz İstanbul*, İstanbul, İstanbul Feht Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayını
- Beyath, Yahya Kemal, (1989), *Edebiyata Dair*, İstanbul, İstanbul Feht Cemiyeti Yahya Kemal Enstitüsü Yayını

- Kahraman, Hasan Bülent (1997), *Yahya Kemal Rimbaud'yu Okudu mu?*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- Koçak, Orhan (1990), "Meih Cevdet İkinci Yeni'den Somra", *Değer*, nr 14, Temmuz-Kasım
- Poe, Edgar Allan Poe (2002), "Kalahalkların Adamı", *Bitkin Hikâyeleri*, İstanbul, İhtaki Yayınları

